

Справа “Кумпана і Мазаре проти Румунії” (Cumpana and Mazare v. Romania)

У рішенні, ухваленому 17 грудня 2004 року у справі “Кумпана і Мазаре проти Румунії”, Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 10 Конвенції в частині застосування до заявників надміру суворого покарання.

Суд вирішив, що сам факт визнання порушення є достатньою компенсацією моральної шкоди.

Обставини справи

Заявники п. Константін Кумпана (1951 р.н.) та п. Раду Мазаре (1968 р.н.) є громадянами Румунії, проживають у м. Конста. Вони є журналістами. П. Мазера нині є мером м. Консти.

У 1994 році заявники опублікували статтю, в якій ставили під сумнів законність контракту, підписаного між міською радою міста та компанією “Віналекс” щодо здійснення останньою відбуксирування автомобілів, припаркованих у недозволених місцях. Ця стаття була оприлюднена у газеті “Телеграф”, головним редактором якої був п. Мазаре. Стаття називалась “Колишній заступник мера Д. М. та суддя Р.М. відповідальні за низку порушень у справі “Віналексу” і супроводжувалась карикатурою, що зображала, окрім іншого, суддю, п. Р.М., котра стоїть на долоні у заступника мера, п. Д.М., із повною грошей сумкою з логотипом “Віналексу”.

Пані Р.М., перебуваючи свого часу на посаді експерта міської ради з юридичних питань та діючи за дорученням ради, підписала контракт з компанією “Віналекс”. Після публікації зазначеної статті вона звернулася зі судовим позовом проти заявників, стверджуючи, що згадана карикатура схиляла читача до думки, що п. Р.М. та колишній заступник мера були коханцями.

Судовим вироком від 17 травня 1995 року заявників було засуджено за вчинення клевети та образи до ув'язнення строком на 7 місяців. Їх також було обмежено у реалізації деяких цивільних прав, позбавлено права займатися журналістською діяльністю протягом одного року і зобов'язано сплатити певну суму як компенсацію моральної шкоди, якої зазнала п. Р.М. Апеляційна скарга заявників на цей вирок була відхилена.

Пізніше цей вирок було оскаржено Генеральним прокурором до Верховного суду Румунії. У скарзі Генерального прокурора наголошувалось, зокрема, на тому, що вчинення такого злочину, як образа, не було доведено, розмір суми компенсації, яку заявники повинні були сплатити Р.М., було значно завищено, а також не було необхідності забороняти заявникам займатися їх професійною діяльністю. Проте Верховний суд 9 липня 1996 року відмовив у задоволенні цієї скарги.

У листопаді 1996 року до заявників було застосовано президентське помилування, яке, зокрема, звільнило їх від покарання у вигляді ув'язнення. П. Мазаре продовжив працювати видавцем газети “Телеграф”, п. Кумпана перейшов на роботу в іншу компанію, а у 1997 році був звільнений внаслідок скорочення штату.

Зміст рішення Суду

Заявники стверджували, що притягнення їх до кримінальної відповідальності є порушенням їхнього права на свободу вираження поглядів, закріпленого у ст. 10 Конвенції.

Суд зауважив, що стаття заявників стосується питання, яке становить інтерес для місцевої громади і яке, відтак, журналісти були уповноважені висвітлювати у пресі. Упродовж усієї статті повторювалось твердження про те, що суддя Р.М. підписувала незаконні угоди й одержувала хабарі. Суд зауважив, що ці твердження могли викликати у читача переконання про те, що такі злочини, як шахрайство та

одержання хабаря, у вчиненні яких суддя Р.М. і колишній заступник мера були звинувачені компетентними органами, є доведеними, безсумнівними фактами.

Суд звернув увагу на те, що на пресу покладений обов'язок інформувати громадськість про можливі правопорушення, вчинені народними обранцями чи державними службовцями. Втім, пряме звинувачення у пресі конкретних посадовців у вчиненні незаконних дій, зокрема із зазначенням їхніх прізвищ і посад, водночас створює для преси обов'язок наводити достатньо переконливі факти. Суд нагадав, що реалізація свободи вираження поглядів зобов'язує журналістів діяти з добрими намірами щодо надання читачу точної і надійної інформації відповідно до правил журналістської етики. На думку Суду, у даній ситуації цих вимог дотримано не було. Національні суди у своїх рішеннях відзначали, що висловлювання, які містились у статті, не ґрунтувались на дійсних фактах і створювали спотворену картину реальності.

Із провадження справи п. Кумпана і п. Мазаре у національних судових інстанціях було очевидно, що їм було надано достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту. Також Суд звернув увагу на поведінку заявників під час судового розгляду кримінальної справи стосовно них. Суд зауважив, що заявники демонстрували відсутність будь-якого зацікавлення у процесі: вони не з'являлися на судові засідання, не подавали докази для підтвердження своєї позиції, не аргументували скарги.

Зрештою Суд дійшов висновку, що національні суди, з огляду на обставини даної справи, мали право вирішити, що існувала необхідність обмежити свободу вираження поглядів заявників, а відтак визнання п. Кумпана і п. Мазаре винними у вчиненні образи і наклепу відповідало "нагальній соціальній потребі".

Втім, Суд відзначив, що санкції, застосовані до заявників, були надто суворими. Він вказав, що держави, вдаючись до регулювання свободи вираження поглядів, не повинні вживати таких заходів, які можуть відлякувати журналістів від привернення ними уваги громадськості до очевидних чи можливих зловживань з боку влади.

Застосування покарання у вигляді ув'язнення за вчинення правопорушення у сфері преси може бути виправданим лише за виняткових обставин – тоді, коли зміст і характер висловлювань призводить до серйозних порушень інших фундаментальних прав людини. Зокрема, це може мати місце у разі вираження поглядів, які підбурюють до ненависті чи містять заклики до насильства. Застосування покарання у вигляді позбавлення волі до звичайної справи про наклеп, якою є дана справа, безперечно породжує залякуючий ефект.

Суд також звернув увагу й на те, що покарання у вигляді позбавлення можливості користуватися окремими громадянськими правами, яке автоматично застосовувалось як додаткове покарання до відповідної категорії правопорушень, було цілком невідповідним до ситуації заявників, зокрема з огляду на зміст вчиненого ними діяння. Тому додаткове покарання у вигляді заборони журналістам займатися професійною діяльністю протягом одного року було надміру суворим і за жодних обставин не могло виправдовуватися загрозою повторного вчинення правопорушення. Застосування такого загального запобіжного заходу, попри його тимчасовість, є порушенням принципу, згідно з яким преса має бути спроможна виконувати функцію "вартового пса" у демократичному суспільстві.

Отож, Суд дійшов висновку, що хоча втручання у свободу вираження заявників і можна вважати виправданим, кримінальні покарання, застосовані до заявників – як основне, так і додаткове, – були, за своєю природою й суворістю, разюче непропорційними до цілі засудження їх за наклеп і образу. Тому Суд постановив, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.